

A KÁDÁR-KORSZAK „ÉPÍTŐTÁBOR MOZGALMÁNAK” KEZDETE ÉS AZ ELSŐ HANSÁGI ÉPÍTŐTÁBOR TAPASZTALATAI

SZABÓ KARINA BRENDA

Károli Gáspár Református Egyetem, Bölcsészeti- és Társadalomtudományi Kar,
Budapest, Magyarország.

ORCID: [0009-0003-7890-7438](https://orcid.org/0009-0003-7890-7438)

Absztrakt: Az 1956-os forradalom után a pártvezetés új eszközökkel próbálta megnyerni a fiatalokat, melynek egyik példája az 1958-ban indított az építőtábor mozgalom. A tanulmány az 1956 utáni ifjúságpolitikai változásokat, valamint az építőtáborok kezdeti időszakát vizsgálja, különösen az 1960-as évek tapasztalatait.

Kulcsszavak: ifjúságpolitika, építőtábor, ideológia nevelés, politikai szocializáció, Kádár-korszak, KISZ, mezőgazdaság, munkaerőhiány

THE BEGINNING OF THE “BUILDING CAMP MOVEMENT” OF THE KÁDÁR ERA AND THE EXPERIENCES OF THE FIRST HANSÁG BUILDING CAMP

Abstract: After the 1956 revolution, the communist leadership tried to win over the youth with new methods, such as the launch of the “building camps movement” in 1958. The study examines the changes in youth politics following 1956, particularly the early period of the building camps, with a specific focus on the experiences of the 1960s.

Keywords: youth policy, Building camps, ideological nurture, political socialization, Kádár era, KISZ (Union of Socialist Youth), agriculture, labour shortage

BEVEZETÉS

Az 1956-os forradalom és szabadságharc leverését követően a pártvezetés felmérte a korábbi kommunista ifjúságpolitika kudarcát és új módszereket igyekezett bevezetni az ifjúság megnyerése és annak ideológiai átnevelése érdekében. Ennek egyik eszköze volt az 1958-ban indított „építőtábor mozgalom” volt, amely a fiataloknak a Hanság lecsapolásában való részvételével vette kezdetét, és közel harminc éven keresztül adott lehetőséget a középiskolás és egyetemista fiataloknak a „társadalmi munka” meg tapasztalására.

Az építőtáborozás nemcsak a diákság generációs élményének képezte fontos részét, hanem a párt oktatás- és ideológiai ifjúságpolitikájának is meghatározó eszköze volt. Az ifjúság identitásformálásának folyamata szorosan összefüggött az állam ideológiáját népszerűsítő és az ifjúság teljes és egységes ellenőrzésére törekvő ifjúsági szervezetekkel,¹ amelynek meghatározó intézménye a Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség (továbbiakban KISZ) volt. A KISZ céljainak meghatározó részét képezte azon korosztály fiataljainak integrálása a szocialista ideológia által meghatározott társadalmi rendbe, amely minden társadalom jellegzetes értékteremtő csoportja és amely a társadalmi folyamatok közötti konfliktusokat hordozza magában.² A KISZ a politikai nevelőmunka mellett a kulturális- és közösségi életben is tevékeny részt vállalt, mint például a diákklubok, irodalmi színpadok és az ifjúsági zenekarok támogatásával.³ Az 1958-ban létrejött „építőtábor mozgalom” a fiatalság munkára nevelése mellett a politikai kultúra népszerűsítésének is fontos eszközévé vált.

Az „építőtábor mozgalom” vizsgálatakor fontos elkülönítenünk, hogy ennek két típusa volt a korszakban – a nyári és az őszi építőtáborozás. Az őszi táborokban, főként a mezőgazdasági betakarítási munkákban, kötelező volt a részvétel, a nyári táborok önkéntes alapon működtek, és kéthetes turnusokban mozgósították munkára a fiatalokat. A nyári táborok tizennégy éves kortól az egyetemi tanulmányaik végéig fogadták az ifjúságot. Ez utóbbiak voltak a KISZ szervezésében működő nyári építőtáborok, a tanulmányomban elsődlegesen ezek bemutatásával foglalkozom.

Az építőtáborok történetének eddigi feldolgozása hiányos, mindössze néhány rövid ismeretterjesztő cikke korlátozódik, és ezekben is jórészt a KISZ és az ifjúságpolitikai kutatások mellékágaként kerülnek említésre. Ezek gyakran

¹ Szabó Ildikó: *Az ember államosítása. Politikai szocializáció Magyarországon*, Budapest, Tekintet Alapítvány, 1991, 69.

² Uo., 73.

³ Szilágyi János: *A KISZ tevékenysége Csongrád megyében az ifjúságpolitikai határozatot követő időszakban, 1970–1975*, egyetemi doktori értekezés, Szeged, 1983, 80.

félrevezető információkat tartalmaznak. Például Gergely Ferenc állítása, miszerint a táborokban folyó munka szervezetlen és értelmetlen lenne, nem megalapozott. Az általa hivatkozott *Délmagyarország* című megyei napilapban megjelent cikk ugyanis nem tesz különbséget a nyári önkéntes és az őszi kötelező építőtáborok között. A szóban forgó cikk egy őszi építőtáborozást írt le, és ebből vont le következtetést.⁴ Fontos azt is kiemelni, hogy az egyes építőtáborok szervezettségében helyi eltérések figyelhetők meg a mozgalom decentralizálódását követően, amely megakadályozza, hogy általános következtetést vonjunk le az építőtáborok szervezettségére vonatkozóan.

A *Múlt-kor* történelmi magazin,⁵ valamint Oross Dániel⁶ szintén Gergely Ferenc munkájára alapozva vesz át téves megállapításokat.

A tárgyalt témához kapcsolódóan készült legátfogóbb ismeretterjesztő cikk a Szegedi Tudományegyetem honlapján publikált *Építőtáborok kora – a Hanság lecsapolásától a rostocki kikötő építéséig* című írás,⁷ amely korabeli egyetemi sajtóforrásokra támaszkodva mutatja be az ifjúsági építőtáborok létrejöttét és a hozzájuk kapcsolódóan kialakult közvéleményt, azonban nem tárgyalja a táborok szabadidős programjainak kulturális jelentőségét. Emellett kizárólag a táborozó diákok perspektívájából mutatja be a témát, így nem ad átfogó képet a táborok pártpolitikában elfoglalt szerepéről.

Témaválasztásom az ifjúságpolitika és neveléstörténet mellett személyes indíttatású. A kutatás kiindulópontját adó építőtábor, a Bács-Kiskun megyei Helvéciai Állami Gazdaság kunbaracsi Furák Teréz⁸ építőtáborának egykori helyszíne, 2022-ben került családom tulajdonába. A téma forrásanyaga elsősorban levéltári iratanyagból áll, amelyek között szerepelnek a KISZ KB Intéző Bizottságának határozatai, valamint a KISZ KB és az MSZMP Kecskeméti Járási Bizottsága és alapszervezeteinek iratai. A teljesebb áttekintés érdekében korabeli sajtóforrásokat is felhasználtam a kutatás során.

⁴ Gergely Ferenc: *KISZ. A Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség története 1957–1989*, Budapest, Holnap, 2008, 122.

⁵ Ismeretlen szerző: „Az építőtábor nem üdülőhely”. https://multkor.hu/20120326_az_epitotabor_nem_udulohely?pidx=1 (Letöltés: 2025. május 16.)

⁶ Oross Dániel: Ifjúságpolitika 1956 után Magyarországon, in Bódi Ferenc – Ralitsa Savova (szerk.): *Bátorság a politikában*, Budapest, Gondolat, 2021, 284–285.

⁷ Újszászi Ilona: *Építőtáborok kora. A Hanság lecsapolásától a rostocki kikötő építéséig*. <https://u-szeged.hu/egyetemtortenet/epitotaborok-kora-hansag> (Letöltés: 2025. május 16.)

⁸ Furák Teréz (1911. február 2., Karancsalja – 1930. április 1., Baglyasalja) a magyarországi kommunista mozgalom jelentős női alakja, az 1920-as évek során illegálisnak számító kommunista anyagok Budapestről Salgótarjánba terjesztésében és a helyi megmozdulások szervezésében vett tevékenyen részt. Kenyeres Ágnes (szerk.): *Magyar Életrajzi Lexikon*, I. kötet, Budapest Akadémiai, 1967, 565.

ÚJ IRÁNYVONAL AZ IFJÚSÁGPOLITIKÁBAN 1956 UTÁN

Az „építőtábor mozgalom” létrejötte körülményeinek mélyebb megértéséhez elengedhetetlen annak az ifjúságpolitikai kontextusnak a bemutatása, amely 1956. november 4. és 1958. június 15., vagyis a forradalom és szabadságharc leverése és az első hansasági építőtábor megkezdése között zajlott.

Kádár János vezetésével új korszak kezdődött, amely ugyan a régi rendszer sajátosságaira épített, elsődleges célja mégis az volt, hogy a társadalom számára megmutassa, hogy eltér a korábbi irányvonalától és egy megújult politikai és társadalmi rendet kíván létrehozni.⁹ A változás nemcsak az ifjúságpolitikában, hanem az államélet más területein is a politikai szocializációs modell átalakulásával járt, amely a társadalmi integráció és a rendszer legitimitásának biztosítását célozta. Az új rendszer legnagyobb kihívása az volt, hogy megtalálja a módját annak, hogy a társadalom különböző rétegeit bevonja a rendszer újjászervezésébe, miközben a hatalmat megtartja.¹⁰ Szabó Ildikó elemzése alapján megállapítható, hogy míg 1945 és 1956 között Magyarországon a *direkt politikai szocializáció* volt a meghatározó, addig 1956 után a politikailag elfogadott magatartásformák köre jelentősen kibővült. Ezzel párhuzamosan a Kádár-korszak kezdetével elindult a *konfliktuskerülő politikai szocializáció* időszaka, amely a politikai viszonyok átalakulását is tükrözte.¹¹

Az 1957-es év a pártpolitika történetében a megtorlás mellett az útkeresés időszakának számított, amely megalapozta az 1958-as év döntéseit, a Kádár-korszak új politikai arculatának kialakulását. Az Ideiglenes Intéző Bizottság 1957. január 25-i ülésén először tűzte napirendre a KISZ létrehozását, és ezzel együtt megindult a vita a különböző központi szervezetben, rétegszervezetekben, fegyveres testületekben és a Magyar Úttörők Szövetségében, az új ifjúsági szervezet jellegéről.¹² Ehhez minden bizonnyal hozzájárult az is, hogy a pártvezetés szembenézett azzal a problémával, hogy 1956-ban az ifjúság és azok tanítói jelentős részben a forradalom mellé álltak, sokan aktív résztvevői lettek.¹³ Ezt bizonyítja a KISZ Budapesti Bizottsága Középiskolai Tanácsának jelentése az 1956-os

⁹ Rainer M. János: *Újratervezés. Szocializmus Magyarországon a 20. században*, Budapest Osiris, 2023, 62–72.

¹⁰ Mirák Katalin: Kezdetben... Agitációs és propagandamunka a Kádár-korszak első hónapjaiban (1956. november – 1957. június), in Máthé Áron (szerk.): *„Tudják már a gyerekek is”. Tanulmányok a proletárdiktatúra ideológiai és kulturális alapjainak megteremtéséről*, Budapest, Nemzeti Emlékezet Bizottsága, 2017, 225.

¹¹ Szabó: *Az ember államosítása*, 124.

¹² Feitl István: A száműzött Rákosi, in Csorba László (szerk.): *A magyar történelem rejtélyei*, Budapest, Kossuth, 2016, 43–44.

¹³ Jóború Madra: Az oktatásügy időszerű kérdései, *Köznevelés*, XIII. évf., 1957/1, 1.

forradalom utáni középiskolák politikai helyzetéről: „Nyílt szembenállás jellemezte középiskolás diákságunk jelentős részét 1957 márciusáig.”¹⁴

1957. március 21-én tartották meg a KISZ alakuló ülését.¹⁵ A kormány a Dolgozó Ifjúság Szövetsége (DISZ) működéséből szerzett tapasztalatokat felhasználva egy olyan ifjúsági szervezetet hozott létre, amely ugyan szorosan kötődött a párthoz, de működésében relatív autonómiával rendelkezett.¹⁶ A KISZ keretein belül törekedtek előmozdítani a fiatalok pártéletben való részvételét, az ifjúság szocialista társadalomba történő integrálásának elősegítését,¹⁷ különös hangsúlyt fektetve a párt és a városi, falusi fiatalság közötti kapcsolat erősítésére, valamint a fiatalok közösségi értékek iránti elkötelezettségének és aktív részvételének ösztönzésére.¹⁸ A KISZ népszerűsítésére különféle anyagi juttatásokat, például lakástámogatást kínált, valamint továbbtanulási és karrierlehetőségeket is biztosított, ezzel is ösztönözve a csatlakozó fiatalokat.¹⁹

Az újjászervezett politikai rendszer keretében a párt átalakította az ország kulturális és oktatási intézményrendszerét. A kádári diktatúrában sorra születtek az ifjúság szabadidő eltöltését támogató programok, melyért cserébe a párt a politikai rendszerbe és a társadalomba való beilleszkedést várta el a fiataloktól.²⁰ Ennek egyik példája volt a kirándulások, a bel- és bizonyos külföldi utazások támogatása,²¹ a diákklubok, az irodalmi színpadok és az ifjúsági zenekarok felépítésének szervezése.²² Így jelenhetett meg Magyarországon a könnyűzene, mint zenei műfaj, amely a KISZ rendezvényeinek és az építőtáborok programjainak visszatérő eleme volt.²³

A kádári ifjúságpolitika, valamint a KISZ egyik kiemelt feladatának tekintette a fiatalok körében a fizikai munkával szemben kialakult negatív szemlélet megváltoztatását, a felsőoktatás iránti érdeklődés mérséklését²⁴ az országos

¹⁴ A KISZ politikai tevékenysége és befolyása a középiskolákban. A KISZ Budapesti Bizottsága Középiskolai Tanácsának jelentése. BFL XXXV.37.b 14. 1959.

¹⁵ Gergely: KISZ, 22.

¹⁶ Uo., 17.

¹⁷ Ismeretlen szerző: Kisztori: 50 éve alakult a Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség. <https://mult-kor.hu/cikk.php?id=16887&pid=x=1&fbrkMR=desktop&print=1#> (Letöltés: 2025. május 16.)

¹⁸ Gergely: KISZ, 34.

¹⁹ Szabó: Az ember államosítása, 74-75.

²⁰ Nagy Ádám – Boros László – Folmeg Balázs – Trencsényi László: Az ifjúságügyi gondolkodás diszciplináris előtörténete, *Kultúra és Közösség*, VIII. évf., 2007/1, 5.

²¹ KISZ VII. kerületi Bizottságának határozata a fiatalok szabadidejének hasznos eltöltéséről. BFL XXXV. 37.c.7 109 1964.

²² Szilágyi: A KISZ tevékenysége Csongrád megyében, 75.

²³ Nagy–Boros–Folmeg–Trencsényi: Az ifjúságügyi gondolkodás, 28.

²⁴ A KISZ politikai tevékenysége és befolyása a középiskolákban. A KISZ Budapesti Bizottsága Középiskolai Tanácsának jelentése. BFL XXXV.37.b.14 1959.

szintű mezőgazdasági ifjúsági munka megszervezésével.²⁵ A fizikai munkával szemben kialakult negatív attitűd egyik oka a vidéki térségekben lezajló kényszerű urbanizációs folyamatokban is keresendő, amelynek következtében a fiatalok egyre nagyobb számban igyekeztek a továbbtanulás vagy az iparban elhelyezkedés révén nagyobb anyagi biztonsághoz jutni.²⁶ Ennek megoldására számos ifjúsági mozgalom alakult, köztük az 1958 szeptemberében indított 20 órás társadalmi munka és az ugyanebben az évben indított építőtábor mozgalom. Ezek fő célja nem más volt, mint hogy „erősítse a munkásfiatalokban az önként vállalt közösségi munka szeretetét, megbecsülését” – szölte a korabeli hivatalos tájékoztató.²⁷ A hazánkban ebben az időszakban indított kezdeményezések szervesen illeszkedtek az SZKP XX. kongresszusán elhangzott bírálatokhoz, ahol Hruscsov és a szovjet vezetés nemcsak a korábbi rendszert bírálta, hanem az akkori iskolarendszert is, amely a szocialista ideológiától eltávolodva nem nevelte kellő mértékben a fiatalokat a munka szeretetére.

Az 1956 utáni időszak nem csak hazai, hanem szovjet viszonylatokban is jelentős változásokat hozott az ifjúságpolitikában. Magyarországon ez összefüggött az új politikai és társadalmi rend kialakításának időszakával, amelynek célja a rendszer stabilitásának megteremtése és a szocialista ideológia megerősítése volt. Az ifjúságpolitika és a fiatalok munkára nevelését célzó kezdeményezések – mint az építőtáborok és a KISZ tevékenysége – jól tükrözték a párt azon célkitűzéseit, amelyek középpontjában a fizikai munka társadalmi presztízsének helyreállítása és a szocialista nevelés állt.

AZ ELSŐ NYÁRI ÉPÍTŐTÁBOROK TAPASZTALATAI AZ 1960-AS ÉVEKBEN

Az ifjúsági munkatáborok története Magyarországon a Horthy-korszakban kezdődött, és szorosan összefüggött a Turul Munkaszolgálattal, mely a Turul Szövetség és a Sárospataki Református Főiskola kezdeményezésére indult el 1935 nyarán. A fennmaradt munkatábori napirendek alapján megállapítható, hogy azok nagymértékben hasonlítottak a Kádár-korszak építőtáborainak menetrendjére. Maga Szécsényi András is megemlíti a kezdeményezést feldolgozó

²⁵ *A KISZ feladatai a mezőgazdaság szocialista átszervezésének segítségével.* MNL-OL-XXVIII-M-18-p 1958.

²⁶ Ö. Kovács József: A téészneurózisról. „Gyenge” téeszkek és földüggyek a kollektivizált vidéki Magyarországon, in Csikós Gábor – Horváth Gergely (szerk.): *Az árnyékos oldalon- Vidéki Magyarország a rövid hatvanas években*, Budapest, Nemzeti Emlékezet Bizottsága, 2020, 77.

²⁷ *Tájékoztató a munkásifjúság politikai, gazdasági és kulturális helyzetéről.* 1959.01.07. MNL-OL-XXVIII-M-18-p 1959.

tanulmányában, hogy bár a KISZ táborai alapjaiban más társadalmi, politikai és ideológiai viszonyok mentén épültek fel, mégsem lenne „minden alapot nélkülöző az összevetés”.²⁸ Erre az összehasonlító elemzésre az építőtáborok történetének feldolgozatlansága miatt eddig nem kerülhetett sor.

Egy a *Magyarország* című napilapban megjelent 1970-es évek végi cikk az építőtáborok történetének kezdetét 1947-re datálja, amikor a Magyar Egyetemisták és Főiskolai Egyesületek Szövetsége (MEFESZ), a Magyar Ifjúság Népi Szövetsége tagszervezetei és egyéb más diákszervezetek megkezdték az ifjúsági építőtáborok szervezését.²⁹

Az építőtáborok szervezésének hátterében nemcsak a szocialista ember nevelésének célkitűzései álltak, hanem két egyéb tényező is. Az egyik, hogy az ötvenes években lezajlott a termelőszövetkezetek nagyarányú területi bővülése; a másik, hogy az ország mezőgazdasági térségeiben zajló kényszerurbanizációs folyamatok munkaerőhiányt idéztek elő. Ezt a problémát a XX. pártkongresszus didaktikai irányelveinek figyelembevételével kívánták enyhíteni az ifjúsági szervezetek, a KISZ és a Hazafias Népfront összehangolt bevonásával.³⁰ Az építőtáborok megszervezése egyúttal megoldást kínált a mezőgazdaságban kialakult munkaerőhiányra, amely az erőszakos iparosítás és az ennek következtében kialakuló urbanizáció, valamint a vidéki életlehetőségek beszűkülése miatt jött létre. A levéltári források is megegyeznek abban, hogy az új építőtáborok első sorban azoknál a gazdaságoknál jöttek létre, amelyek jelezték diákmunka igényüket a területileg illetékes fővárosi vagy megyei végrehajtó bizottság mezőgazdasági és élelmezésügyi feladatokat ellátó szakigazgatási szervénél. Azonban minden tábor szervezésekor fontos volt, hogy gazdasági hasznossága mellett a fiatalokat a fizikai munkával is megismertesse és annak negatív képét megváltoztassa.³¹

Az első KISZ építőtáborok 1958. június 15. és augusztus 23. között működtek, ötször kéthetes turnusokban – a Hanság térségében.³² Ennek megszervezését komoly előkészületek előzték meg. Az előzetes tervek szerint a részt vevő fiataloknak összesen 99 000 m³ földet kellett volna megmozgatniuk. Ez egy főre

²⁸ Szécsényi András: A Turul Szövetség és a munkaszolgálat kezdetei Magyarországon (1935–1936), *Valóság*, LIX. évf., 2016/6, 92–98.

²⁹ *Magyarország*, XV. évf., 1978/31, 5.

³⁰ A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 3210/1959. sz. határozata *A nyári mezőgazdasági munkák helyzetéről és az őszi munkákra való felkészülésről*. 1959.09.03. MNL-OL-XIX-A-83-b 3209-3279.1959.

³¹ *Javaslat a KISZ nyári önkéntes munkatáboraira*. 1958.04.10. MNL-OL- XXVIII-M-18-c 1958.

³² Uo.

átlagosan naponta három m³ elhordását jelentette, melynek értékét 46 Ft-ban határozták meg. A teljes munka értéke megközelítőleg 1 200 000 Ft-ot tett ki.³³

Három, egyenként 250 főt befogadó táborhelyet állítottak fel a munkaterületek közelében. Az első Horvátkimlén, a másodikat a Hanság Állami Gazdaságban, a harmadikat Tárnokréti mellett. Az ide érkező diákok a vízelvezető kiásásában segédkeztek. Emellett egy negyedik, kétszáz fős tábor is szerveztek Vének községének határában, ahol a fiatalok a gátak magasztásán dolgoztak. A résztvevőket öt-hatfős brigádokba szervezték, amiket szakértő kubikusok vezettek, a brigádok létszáma pedig a munkálatokat irányítók döntésének függvényében változott. A táborok szervezését és működését a KISZ Központi Bizottsága, a Földművelésügyi Minisztérium és az Országos Vízügyi Főigazgatóság összehangoltan irányította.

A táborok szervezése során a KISZ vállalta, hogy a résztvevők számára a nyolcórás munkaidő után szabadidős programokat biztosít. Az előírások szerint minden turnus során legalább egy alkalommal egy „vezető beosztású elvtárs”-nak kellett tájékoztatást tartania az aktuális kül- és belpolitikai kérdésekről.³⁴ Így látogatta meg az első táborozókat Kádár János, első titkár, Apró Antal, az első elnökhelyettes³⁵ és Komócsin Zoltán, a KISZ KB első titkára.³⁶ A *Szolnok Megyei Néplap* 1958. augusztus 24-én megjelent Hazajöttek a hanságiak című cikke szerint Kádár és társai közvetlen hangulatot teremtettek a fiatalokkal. Együtt ebédeltek velük, sőt mi több, délután röplabdamerkőzést játszottak a tábor válogatottjaival. A tábori munkáról és a diákok teljesítményéről később így nyilatkoztak: „Most már látjuk, dolgozni is képes a KISZ – mondták.”³⁷

A diákoknak szervezett programok mindemellett hozzájárultak a tábori élet változatosságához. Fontos volt, hogy a KISZ a diákok számára könyveket, újságokat (például: *Népszabadság* és *Magyar Ifjúság* példányai) biztosítson, hetente filmvetítést és kulturális előadásokat szervezzen.³⁸ A munkaverseny ösztönzése érdekében minden tábori vándorzászlóval láttak el, amelyet a nap legjobb teljesítményét elérő brigádja kapott meg. Turnusonként oklevéllel jutalmazták a legkiemelkedőbb eredményeket elért brigádokat. Minden táborban „Teljesítmény táblát”, „Dicsőség táblát” és „Tábor faliújságot” állítottak fel, amelyek folyamatosan dokumentálták a fiatalok eredményeit és informálták a táborozókat a

³³ Uo.

³⁴ Uo.

³⁵ Nemzeti Emlékezet Bizottsága, Apró Antal. <https://neb.hu/hu/apro-antal> (Letöltés: 2025. május 5.)

³⁶ Nemzeti Emlékezet Bizottsága, Komócsin Zoltán. <https://neb.hu/asset/phpR7ev2n.pdf> (Letöltés: 2025. május 8.)

³⁷ *Szolnok Megyei Néplap*, IX. évf., 1958/200, 1.

³⁸ *Javaslat a KISZ nyári önkéntes munkatáboraira*. 1958.04.10. MNL-OL- XXVIII-M-18-c 1958.

fontosabb eseményekről. A táborokat nyitó- és zárótábortűz foglalta keretbe, ahol felhívták a diákok figyelmét elvégzett munkájuk társadalmi jelentőségére. A táborok irányítását a KISZ által kijelölt táborparancsnokság látta el, amely a szervezési és működési feladatokat koordinálta.³⁹

Az 1958-as jelentés számos hiányosságot emelt ki a szervezés lebonyolítása kapcsán. Eszerint a brigádvezető pedagógusok nem voltak kellően felkészültek csoportjaik irányítására, a tábor rendje nem volt kellően kidolgozva, és a munkaverseny népszerűsítése sem volt elég hatékony. A jelentés kiemeli, hogy az ideológiai nevelés terén is maradtak hiányosságok: bár a fiatalokat többségében közelebb hozta a fizikai munka szeretetéhez, a politikai nevelés kulcskérdései, mint például a Nagy Imre „ügy” kevesebb figyelmet kapott a „nevelők tapasztalatlansága” miatt. A jelentés továbbá javaslatot tett a szabadidős programok, például a sportfoglalkozások, valamint a művész- és kultúrelőadások mennyiségének és minőségének emelésére.⁴⁰ Ennek orvoslására a KISZ KB az 1959. évi önkéntes ifjúsági építőtáborainak munkájáról szóló jelentésében arról számolt be, hogy a szezon során 46 politikai jellegű előadást és beszélgetést, 37 kultúr-műsort, 30 sportbemutatót és 65 filmvetítést szerveztek.⁴¹

Az építőtáborokban a felmerült hiányosságok ellenére a KISZ KB Intéző Bizottság javaslatot tett a mozgalom kiszélesítésére és további táborok létrehozására. A hatékonyabb szervezés érdekében egy önálló szervezeti egységet hoztak létre, az Építőtáborok Bizottságát, amely az év során koordinálta a táborok előkészítését és lebonyolítását. A Bizottság felelősének Várnai Ferencet⁴² nevezték ki.⁴³

A mozgalom társadalmi és gazdasági jelentőségét jól mutatja a következő, Kádár Jánostól vett idézet:

Pártunk Központi Bizottsága nagyra értékeli és támogatja a KISZ kezdeményezéseit. [...] Ezek az Önkéntes Ifjúsági Építőtáborok az egész ország számára igen jelentősek. [...] Napjainkban már egyre inkább reális helyzetkép alakul ki a magyar fiatalokról, természetesen nem feledve a még meglevő hibákat, problémákat sem. Ehhez a megváltozott véleményhez nem kis mértékben járultak hozzá a nyári önkéntes ifjúsági

³⁹ Uo.

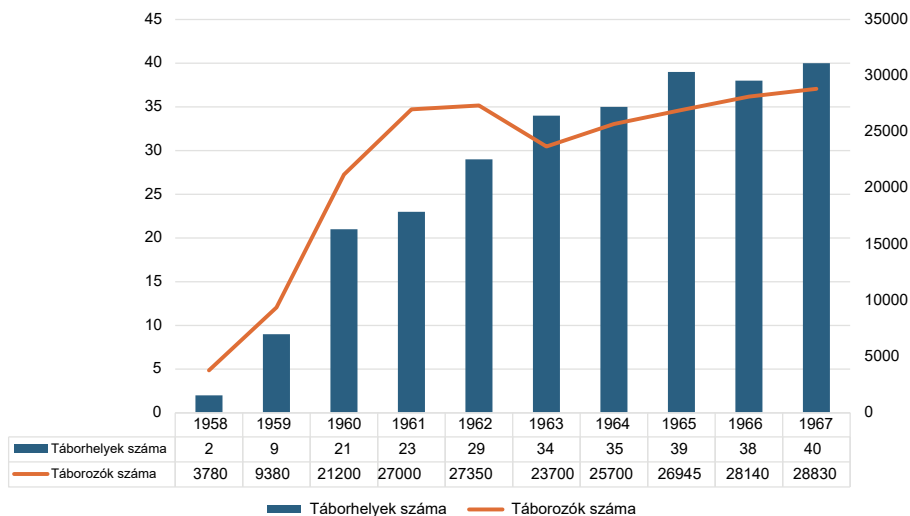
⁴⁰ *Jelentés a KISZ KB Önkéntes Ifjúsági táborairól.* 1958.09.11. MNL- OL-XXVIII-M-18-c 1958.

⁴¹ *A KISZ KB Intéző Bizottságának határozata a KISZ Központi Bizottság 1959. évi önkéntes ifjúsági építőtáborainak munkájáról.* 1959.09.24. MNL-OL-XXVIII-M-18p.1959.

⁴² Várnai Ferenc 1957-től 1964-ig a KISZ KB titkára, *Magyar Ifjúság*, XX. évf., 1976/14, 7.

⁴³ *Jelentés a KISZ KB Önkéntes Ifjúsági táborairól.* 1958.09.11. MNL-OL- XXVIII-M-18-c 1958.

építőtáborok és a táborokban dolgozó fiatalok is. [...] A táborokban végzett munkák második öt éves tervünk teljesítéséhez jelentős hozzájárulást jelentenek.⁴⁴

1. ábra. Az építőtáborok számának változása Magyarországon 1958–1967 között a szerző saját szerkesztése alapján. (Az adatok forrását lásd a törzsszövegben.)

A fenti adatokból jól látható, hogy már az első tíz év növekvő tendenciát mutatott mind a táborok, mind a résztvevők számában. Az induláskor, 1958-ban mindössze 3780 diák vett részt két táborban,⁴⁵ azonban 1967-re a táborok száma negyvenre, a résztvevők száma pedig 28 830 főre emelkedett. Az évek során a gyarapodás az alábbiak szerint alakult: 1958-ban a Hanság és a Duna gátépítésében 3780 fő⁴⁶ kettő táborhelyen, 1959-ben 9380 fő kilenc táborhelyen,⁴⁷

⁴⁴ Kádár János beszéde a berentei táborban. Idézi: Völgyi István: *Építő fiatalok, Vízgazdálkodás*, II. évf., 1962/4, 126.

⁴⁵ Ezen számadatban eltérés mutatkozik a korábban általam említett négy táborhely tekintetében. Oka abban keresendő, hogy a horvátkimlei, tárnokréti és Hansági Állami Gazdasághoz tartozó táborhelyek ugyanabba a finanszírozásba, míg a Vének községében felállított táborhely főként a Vízügyi Főigazgatóság által került megszervezésre. Lásd: *Javaslat a KISZ nyári önkéntes munkatáboraira*. MNL-OL- XXVIII-M-18-c 1958.

⁴⁶ *Jelentés a KISZ KB Önkéntes Ifjúsági táborainak munkájáról*. 1958.09.11. MNL-OL- XXVIII-M-18-c 1958.

⁴⁷ *A KISZ KB Intéző Bizottságának határozata a KISZ Központi Bizottság 1959. évi önkéntes ifjúsági építőtáborainak munkájáról*. 1959.09.24. MNL-OL- XXVIII-M-18-c 1959.

1960-ban 21 200 fő 21 táborhelyen,⁴⁸ 1961-ben 27 000 fő 23 táborhelyen,⁴⁹ 1962-ben 27 350 fő 29 táborhelyen,⁵⁰ 1963-ban 23 700 fő 34 táborhelyen,⁵¹ 1964-ben 25 700 fő 35 táborhelyen,⁵² 1965-ben 26 945 fő 39 táborhelyen,⁵³ 1966-ban 28 140 fő 38 táborhelyen⁵⁴, 1967-ben 28 830 fő 40 táborhelyen vett részt.⁵⁵

A táborok népszerűségének és a táborhelyek számának növekedése részben az intenzív agitációs és propagandamunkának,⁵⁶ részben az állami gazdaságok vezetői kezdeti bizalmatlansága feloldódásának, valamint annak, hogy a mezőgazdaság egyre hangsúlyosabb szerepet kapott a népgazdasági tervben.⁵⁷ 1963-tól a táborhelyek és a táborozók száma stagnálásnak indult. Erre vonatkozóan még nem áll rendelkezésünkre elegendő forrás és információ, hogy meg tudjuk határozni, minek a következtében esett vissza közel 4000 fővel a táborozók száma. Minden bizonnyal ez összefüggésben áll a kényszerkollektivizálás utolsó hullámaival és az azt követően kialakuló agrárválsággal.⁵⁸ A mozgalom irányítása rövidesen decentralizálódott, a központi irányítás helyett a megyei szervek vették át a vezető szerepet,⁵⁹ ennek következtében alakultak ki a helyi szintű sajátosságok a táborok szervezésében.

ÖSSZEGZÉS ÉS TOVÁBBI KUTATÁSI IRÁNYOK

A fent bemutatott első építőtáborok tapasztalatai jól szemléltetik, hogy a Kádár-korszak „építőtábor mozgalma” nem csupán az ideológiai nevelés keretében a fiatalok fizikai munkára való szocializálását célozta meg, hanem már kezdetektől fogva gazdasági szempontból is jelentős szerepet kapott. A tanulmány az „építőtábor mozgalom” kezdeti időszakát volt hivatott bemutatni, elemezve a

⁴⁸ A KISZ Központi Bizottságának határozata az 1960. évi nyári önkéntes ifjúsági táborok megszervezésére. 1960. március, MNL-OL-XXVIII-M-18-p 1960.

⁴⁹ *Pest Megyei Hírlap*, V. évf., 1961/42, 1.

⁵⁰ *Csongrád Megyei Hírlap*, VII. évf., 1962/163, 3.

⁵¹ *Magyar Ifjúság*, VII. évf., 1963/10, 1.

⁵² *Népszava*, XCII. évf., 1964/149, 1.

⁵³ *Magyar Ifjúság*, IX. évf., 1965/24, 1.

⁵⁴ *Vas Népe*, XI. évf., 1966/94, 1.

⁵⁵ *Vas Népe*, XXII. évf., 1967/65, 1.

⁵⁶ *Javaslat a KISZ nyári önkéntes munkatáboraira*. 1958.04.10. MNL-OL- XXVIII-M-18-c 1958.

⁵⁷ *Magyarország*, XV. évf., 1978/31, 29.

⁵⁸ Rigó Róbert: „Valahányszor csak fölsozsolhattak, menten fölsozoltak”. A parasztság viszonya a termelősövetkezetekhez Bács-Kiskun megyében, in Csikós Gábor – Horváth Gergely Krisztián (szerk.): *Lefojtva. Uralom, alávetettség és autonómia a pártállamban (1957–1980)*, Budapest, Nemzeti Emlékezet Bizottsága, 2021, 257–286.

⁵⁹ A KISZ KB. Az 1964. évi építőtáborozás értékelése, az 1965. évi feladatok. 1964.11.25. MNL-BKML-XXXV.16, 1964.

Kádár-korszak ifjúságpolitikájában elfoglalt szerepét. Ennek során rávilágítottam arra, hogy a táborok nem csupán a fiatalok szocialista ideológia által meghatározott társadalmi rendbe integrálását kívánták elősegíteni, hanem a szocialista gazdaság munkaerőhiány csökkentésének is eszközévé váltak. Ez a jelenség már egészen korán, a hatvanas évek elején is megfigyelhető.

A kutatás következő szakaszában célszerű lenne interjúkat készíteni az első építőtáborok még élő résztvevőivel, így lehetőség nyílna a feltárt pártiratok és az egyes személyek által megélt tapasztalatok összevetésére. Ennek köszönhetően egy részletesebb és árnyaltabb képet alkothatnánk a korszak építőtáborainak működéséről, különösen a dolgozatban felvetett kérdésekkel kapcsolatban.

IRODALOMJEGYZÉK

Felhasznált levéltári források

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)

XXVIII-M-18-c. KISZ Intézőbizottság iratai

XXVIII-M-18-p. KISZ KB határozatok

XIX-A-83-b 3209-3279. Minisztertanácsi előterjesztések és határozatok

Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Vármegyei Levéltár (MNL BKVML)

XXXV.6. MSZMP Kecskeméti Járási Bizottsága és alapszervezeteinek iratai

Budapesti Fővárosi Levéltára (BFL)

XXXV.37.c.7.109. Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség VII. Kerületi Bizottságának iratai,

Jelentések a munkásifjúság ideológiai és kulturális nevelésének tapasztalatairól, a KISZ KB Nevelési irányelvek c. határozatának végrehajtásáról

Felhasznált napi- és hetilapok

Csongrád Megyei Hírlap, VII. évf., 1962/163

Magyar Ifjúság, IX. évf., 1965/24

Magyar Ifjúság, VII. évf., 1963/10

Magyarország, XV. évf., 1978/31

Népszava, XCII. évf., 1964/149

Szolnok Megyei Néplap, IX. évf., 1958/200

Vas Népe, XI. évf., 1966/94

Vas Népe, XXII. évf., 1967/65

Felhasznált szakirodalom

- „Az építőtábor nem üdülőhely”. https://mult-kor.hu/20120326_az_epitotabor_nem_udulohely?pldx=3
- FEITL István: A száműzött Rákosi, in Csorba László (szerk.): *A magyar történelem rejtélyei*, Budapest, Kossuth, 2016, 43–44.
- GERGELY Ferenc: *KISZ. A Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség története 1957–1989*, Budapest, Holnap, 2008, 121–123.
- JÓBORÚ Madra: Az oktatásügy időszerű kérdései, *Köznevelés*, XIII. évf., 1957/1, 1.
- KENYERES Ágnes (szerk.): *Magyar Életrajzi Lexikon*, I. köt., Budapest, Akadémiai, 1967, 565.
- KISZTORI: 50 éve alakult a Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség. <https://multkor.hu/cikk.php?id=16887&pldx=1>
- MIRÁK Katalin: Kezdetben... Agitációs és propagandamunka a Kádár-korszak első hónapjaiban (1956. november–1957. június), in Máthé Áron (szerk.): *„Tudják már a gyerekek is”. Tanulmányok a proletárdiktatúra ideológiai és kulturális alapjainak megteremtéséről*, Budapest, Nemzeti Emlékezet Bizottság, 2017, 223–304.
- NAGY Ádám – BOROS László – FOLMEG Balázs – TRECSÉNYI László: Az ifjúságügyi gondolkodás diszciplináris előtörténete, *Kultúra és Közösség*, VIII. évf., 2007/1, 5.
- OROSS Dániel: Ifjúságpolitika 1956 után Magyarországon, in Bódi Ferenc – Savova Ralitsa (szerk.): *Bátorság a politikában*, Budapest, Gondolat, 2021, 284–285.
- Ö. KOVÁCS József: A téeszneurózisról. „Gyenge” téeszek és földügyek a kollektivizált vidéki Magyarországon, in Csikós Gábor – Horváth Gergely (szerk.): *Az árnyékos oldalon. Vidéki Magyarország a rövid hatvanas években*, Budapest, Nemzeti Emlékezet Bizottsága, 2020, 55–93.
- RAINER M. János: *Újratervezés. Szocializmus Magyarországon a 20. században*, Budapest, Osiris, 2023, 62–72.
- RIGÓ Róbert: „Valahányszor csak föloszolhattak, menten föloszoltak”. A parasztság viszonya a termelőszövetkezetekhez Bács-Kiskun megyében, in Csikós Gábor – Horváth Gergely Krisztián (szerk.): *Lefojtva. Uralom, alávetettség és autonómia a pártállamban (1957–1980)*, Budapest, Nemzeti Emlékezet Bizottsága, 2021, 257–286.
- SZABÓ Ildikó: *Az ember államosítása. Politikai szocializáció Magyarországon*, Budapest, Tekintet Alapítvány, 1991, 69.
- SZÉCSÉNYI András: A Turul Szövetség és a munkaszolgálat kezdetei Magyarországon (1935–1936), *Valóság*, LIX. évf., 2016/6, 92–98.
- SZILÁGYI János: *A KISZ tevékenysége Csongrád megyében az ifjúságpolitikai határozatot követő időszakban, 1970–1975*, egyetemi doktori értekezés, Szeged, 1983, 75, 80.
- ÚJSZÁSZI Ilona: *Építőtáborok kora. A Hanság lecsapolásától a rostocki kikötő építéséig*. <https://u-szeged.hu/egyetemtortenet/epitotaborok-kora-hansag>
- VÖLGYI István: Építő fiatalok, *Vízükör – Vízgazdálkodás*, II. évf., 1962/4.